

**EROL GÜNGÖR'ÜN DÜŞÜNCE ALANINA AİT BAZI AHLAKİ
KAVRAMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ⁴**

(Sayfa 38-45)

Hatice VERİM IŞIK⁵

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri ABD Yüksek Lisans Öğrencisi,
htcvrm@gmail.com

Doç. Dr. Mahmut AVCI⁶

Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri ABD Öğretim Üyesi,
mahmut.avci@usak.edu.tr

ÖZ

Çağdaş Türk düşüncesinin önde gelen isimlerinden Erol Güngör sosyal hayatı ve toplumu oldukça etkileyen din, eğitim, ahlak, gibi konular üzerine çalışmalar yapmıştır. Yakın tarihte yaşayan ve toplumun sorunlarıyla yakından ilgilenen Güngör, sosyal hayatın getirmiş olduğu problemlere çözümler üretmeye odaklanmıştır. Bu çalışmamızın amacı Erol Güngör'ün ahlak ve eğitim düşüncesinde yer alan ahlaki ilkelerini ve bu ilkelerin felsefi temellerini değerlendirmektir. Erol Güngör'ün felsefesinde yer alan ahlaki ilkeler ve kavramlar ahlak felsefesinin her döneminde filozofların düşüncelerine konu olmuştur. Geçmişten günümüze hayatın her alanında karşımıza çıkan ve çeşitli açıklamalara tabi tutulan bu kavramlar Güngör'ün katkılarıyla daha farklı bir bakış açısı kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Ahlak, Eğitim, Dayanışma, Doğruluk, Saygı.

**ASSESSMENT OF SOME MORAL CONCEPTS IN THE FIELD OF THOUGHT OF EROL
GÜNGÖR**

ABSTRACT

Being one of the leading names of contemporary Turkish thinking, Erol Güngör has carried out studies on issues as religion, education, morals affecting social life and society considerably. Having lived recently and concerning closely about the problems of the society, Güngör has focused on generating solutions for the

⁴ Bu makale Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD'nda Doç. Dr. Mahmut AVCI' nın danışmanlığında Hatice VERİM IŞIK tarafından hazırlanmış olan "Erol Güngör'ün Düşüncesinde Değerler Alanına Ait Kavramların Felsefi Tahlili" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

⁵ Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD Yüksek Lisans Öğrencisi,
htcvrm@gmail.com

⁶ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri ABD Öğretim Üyesi,
mahmut.avci@usak.edu.tr

problems brought with social life. The purpose of this study is to assess moral principles included in moral and educational thinking of Erol Güngör and philosophical grounds of these principles. Principles and concepts in the philosophy of Erol Güngör are the subject of thinking of philosophers in every period of moral philosophy. Having encountered in all fields of life from the past to present and being subjected to various explanations, these concepts have gained a different point of view thanks to the contributions of Güngör.

Key words: Erol Güngör, Morals, Education, Solidarity Righteousness, Respect,

GİRİŞ

Ahlak; insanlık tarihiyle başlayan ve insanların hayatında hem pratik hem teorik yönleriyle daima var olan bir olgudur. Arapçada ‘huy, seciye, tabiat’ anlamlarında kullanılan ‘hulk’ kelimesinin çoğulu olan ahlak; Diyanet Ansiklopedisi’nde ‘insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütünü’ (Çağrı,1989, s.1) olarak tarif edilmektedir.

İnsanın, yapısı itibarıyla topluluk halinde yaşamaya ihtiyaç duyduğu bilinmektedir (Saygılı ve Diğerleri, 2018, s.1). Bu ihtiyaçla birlikte topluluk halinde yaşayan ve başkalarıyla münasebette bulunan insan için ahlak bir gereklilik haline gelmektedir. Erol Güngör (1998, s.12), ahlak tanımı yaparken ‘insanlar bir arada, yan yana yaşamasalardı ahlaktan söz edemezdik; çünkü ahlak insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için konmuş kaidelerin bütünüdür.’ ifadelerini kullanarak ahlakın gerekliliğini bildirmektedir. Dolayısıyla insan hayatında önemli bir konuma sahip olan ahlak ile ilgili, üzerinde düşünülmesi gereken bazı sorular ortaya çıkmaktadır. ‘Ahlak nedir? Ahlaki davranış nasıl olmalıdır? Ahlakın ölçütü nelerdir?’ gibi daha birçok soruya cevap bulmak üzere ahlak, felsefenin konusu olmaktadır.

Ahlak felsefesi ise felsefenin her alanında olduğu gibi felsefi bakış açısıyla ahlak alanının ve ahlakın temel sorunlarının sorgulanması, analizler yapılarak üzerinde düşünülmesi ve düşüncelerin ifade edilmesidir. (Erdem,2015) Bu anlamda ahlak felsefesi insana nasıl yaşaması gerektiği konusunda yol gösterici bir işleve sahiptir.

Ahlaki değerlerin bir toplumda uygulanmaya çalışılması toplumsal ilişkileri ve o toplumun devamlılığını büyük ölçüde etkilemektedir. Güngör ahlak üzerine ortaya koyduğu düşüncelerinde ahlakın tanımı, kaynağı, boyutları gibi konuların yanında ahlaki değerlerden bahsetmiş bunların insan ve sosyal hayat için gerekliliğine vurgu yapmıştır.

Dönemimizde ahlaki yozlaşmayla birlikte toplumun temelini oluşturan dayanışma, insani ilişkilerde vazgeçilmez olan doğruluk ve saygı değerleri unutulmaya devam etmektedir. Çağımızın ve toplumumuzun sorunlarından haberdar olan Erol Güngör ahlak ve değerler konusunda anlaşılması ve dikkate alınması gereken noktalar üzerinde durmuştur. Ahlaki değerleri yitirmeye devam ettiğimiz bu dönemde onun tespit ve tavsiyelerini anlamak, günümüz ve geleceğimiz açısından bizlere yol gösterici olacaktır. Bu sebeple bu çalışmamızda çağdaş düşünür Erol Güngör’ün düşüncesinde yer alan ve yaşadığımız dönemin de sorunu olan dayanışma, doğruluk ve saygı değerlerini kısaca tahlil etmeye çalışacağız.

1. Erol Güngör’ün Düşünce Yapısı

Türk dünyasının çağdaş dönem düşünce insanlarından biri olan Erol Güngör içinde bulunduğu toplumun ve yaşadığı dönemin sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Eserlerinde toplumun gidişatını analiz etmiş,

sorunların kaynağını bularak çözüm yolları sunmaya çalışmıştır. Bu açıdan ahlak, eğitim, din, dil, kültür ve medeniyet gibi birçok konuyu ele almıştır.

Milletinin yararına çalışan ve düşünceler üreten Güngör kendinden önceki ilmi ve fikri birikimi temel alarak ileriye taşımış ve onu geliştirerek, düşünceleriyle katkı sağlayarak milletine sunmuştur. Onun genel düşünce yapısına baktığımızda küreselleşme ve modernleşme döneminde milli kimlik, tarih, kültür ve medeniyet konusu üzerine yoğunlaştığı bu vesileyle yaptığı sentezler sonucu milletine yol göstermeyi amaç edindiği görülmektedir. Bu yönde yaptığı çalışmalarla toplumun ayakta kalabilmesi ve kimliğini koruyabilmesi için gerekli olan değerleri de ihmal etmemiştir. Bu noktada ahlaki değerlerin önemini ve eğitimin gerekliliğini vurgulamış, yapılması gerekenleri eserlerinde bildirmiştir.

Ayrıca Müslüman bir kimliğe sahip olan Güngör'ün eserlerinde din ve toplumsal değişim hakkındaki görüşlerini de görmek mümkündür. O, modernleşme karşısında sadece Türk milletinin durumu gözlemlemekle kalmamış İslam dünyasının sorunlarını da tahlil etmiştir. Erol Güngör bazen bireyi bazen de toplumu temel alan fikirlerini ifade ederken psikoloji, sosyoloji ve felsefe alanlarını sentezleyerek geleceğe ışık tutan eserlere imza atmıştır.

2. Erol Güngör'ün Ahlak Anlayışı

Giriş bölümünde ifade ettiğimiz gibi kelime olarak huy, karakter ve tabiat anlamlarına gelen ahlak; terim olarak ise insanlar tarafından kabul görmüş olan ve insanların birbirleriyle münasebetlerini düzenleyen kurallar, insanı iyi eylemlere yönlendirme ve kötü hareketlerden sakındırma yönetimini gösteren ilim olarak tanımlanmaktadır.

Erol Güngör (1998) 'ün düşüncesinde ise ahlak, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için konulan kurallar olarak tanımlanmaktadır. İnsanların bir arada yaşamaları ve ilişki içinde olmaları ahlaki ilkeleri de gerekli hale getirmektedir. Ona göre ahlak, "toplum hayatının gerektirdiği davranışlarla ilgili bir kavramdır." (Güngör, 1998, s.12)

Erol Güngör ahlakın sadece insan davranışlarını konu alan bir ilim olduğunu belirtmektedir. Ona göre "Ahlak dediğimiz zaman, akla gelen ilk şey sadece insan davranışlarıdır. İnsandan başka canlıların hareketleri ahlaki davranış sayılmaz." (Güngör, 1998, s.11). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere akıl sahibi olan tek canlı insandır. İnsan aklı ve iradesiyle iyi ve kötü davranışı ayırt etme gücüne sahiptir. Buradan yola çıkarak ahlaktan bahsettiğimizde ayırt edebilme gücüne sahip insanlar söz konusu olmaktadır.

Güngör (1998) sadece insan davranışlarının ahlaka konu olmasının sebebini insanın iki özelliğiyle ilişkilendirir. Bunlardan birincisi insanın aklı ve iradesiyle iyi ve kötü davranışı ayırt etme gücüne sahip olması, ikincisi ise topluluk halinde yaşamaya gereksinim duymasıdır.

Düşünürümüz ahlakın insan ve cemiyet hayatı için vazgeçilmez bir sistem olduğunu şu ifadeleriyle dile getirmektedir: "Kendileri için zararlı ve yararlı olan yiyecek, içecek vs. gibi şeyleri ayırt etmek zorunda olan insanlar, iyi davranışlar ile kötü davranışları ayırt eden manevi bir sisteme de sahip olmak durumundadır. Aslında ahlakın varlığı, bir çeşit tabiat kanunudur: Suyun bulunduğu yerde nasıl hayat varsa insanların bulunduğu yerde de ahlak vardır. İnsanlara düşen görev, ahlaki en iyi şekle getirmektir." (Güngör,1998, s.20) Bu benzetmelerden anlaşılacağı üzere insanın olduğu her yerde ahlaktan söz etmek mümkündür. O halde düşünürümüz insanların davranışlarını ve münasebetlerini ahlakın kaynağı olarak değerlendirmektedir.

Ahlak tanımları yapılırken genellikle insani ilişkileri düzenleyen kural, kaide vb. ifadeler kullanılmaktadır. Cemiyet hayatında ahlak kaidelerine ihtiyaç duyulmaktadır ancak kaidelerin olması tek başına yeterli değildir. Ahlakın teorik boyutunun yanı sıra davranışlara yansıyan, uygulamaya konulan bir tarafı da bulunmaktadır.

Erol Güngör ahlakın birbirini tamamlayan ve kısmen bağlantılı olan birkaç boyutlu bir mesele olduğunu bildirmektedir. “İnsanın ahlaki davranışı genellikle onun ahlaki tutumuna, yani ahlakla ilgili bilgi ve görgülerine, his ve heyecanlarına bağlıdır.” (Güngör, 1998, s.40) Bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere Güngör’e göre ahlakın bilgi, duygu ve davranış olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır.

İnsanın bir ahlaki davranışı yaparken öncelikle ahlak kaideleri hakkında bilgi sahibi olması beklenir. Çünkü bir davranışın ahlaki olduğunu veya olmadığını bilmeden o davranıştan kaçınması ya da o davranışı yapması mümkün değildir. Ahlaki davranışın dayandığı ve onu tetikleyen ahlakın bilgi boyutudur. Ahlaki davranış sonucunda hissettiğimiz vicdan azabı veya huzur, ahlakın duygu boyutunu göstermektedir. (Güngör, 1998) Ahlak kaideleri olmasaydı doğru veya yanlış davranışların neler olacağını bilemez diğer insanlarla ortak bir nokta bulamazdık. Ahlaki davranışın duygular olmadan sadece bilgiyle açıklanması ise ahlaki davranışının mana boyutunu eksik hale getirmektedir. Güngör’ün düşüncesinde ahlakın boyutları insanların ihtiyacından doğan ahlak kaideleri ve bu kaidelerin uygulanmasıyla bir bütün halinde değerlendirilmektedir.

Erol Güngör ahlakın tanımı, kaynağı ve boyutları ile ilgili düşüncelerinin yanı sıra ahlakın bağlantılı olduğu ilimlere de değinmiştir. Güngör’e göre ahlakın etkileşimli olduğu alanlardan biri dindir. Din insanın hem inandığı yaratıcıyla ve hem de diğer insanlarla olan münasebetini düzenlemeyi amaç edinir. (Güngör,1993) Yani din ve ahlakın ortak amaçlarından biri insanın hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmasını sağlamaktır. Bunun yanında ahlaki ilkelerin birçoğu temelini dinden alır. Ancak ahlaki ilke ve davranışların tek kaynağı din olmamakla birlikte en büyük kaynaklarından biridir (Güngör, 1998, s.115).

Erol Güngör (2000, s.18) ahlakın felsefe ve psikoloji ile bağlantısını da şu şekilde ifade etmektedir: “Ahlakta ampirik araştırmanın dışında kalan her türlü normatif düşünce ve aynı zamanda ahlaki düşünce ile ilgili lojik, semantik, epistemolojik problemler felsefenin inceleme konusu olmaktadır. Ampirik ve deskriptiv ahlak araştırmaları birer ilim (psikoloji, sosyoloji gibi) konusudur. Normatif ahlakla ilgili meseleler neyin iyi, neyin haklı olduğu gibi soruları ihtiva eder ki bununla filozoflar uğraşmaktadırlar.” O halde felsefe, ahlakta deneysel araştırmaların dışında kalan ahlak kaideleri, ahlaki kavramlar ve düşünceler ile ilgili kısmi incelemektedir. Deneysel ve tanımlayıcı ahlak araştırmaları ise psikoloji ve sosyoloji gibi alanların konusu olmaktadır.

Ahlak; insan davranışlarını konu edindiği için felsefe ve psikolojinin alanına da dahil olmaktadır. Ortak araştırma sahalarının olması ahlak- felsefe ve ahlak- psikoloji arasındaki münasebeti sürekli hale getirmektedir.

3. Erol Güngör’ün Düşüncesinde Bazı Ahlaki Kavramlar

Günümüzde kısmen anlamını yitiren doğruluk, dayanışma ve saygı gibi ahlaki ilkeler Erol Güngör’ün düşüncesinde gözden geçirilmiş ve farklı açılardan değerlendirilmiştir. Bu bölümde Erol Güngör’ün eserlerinde ön plana çıkan bazı ahlaki değerleri onun düşünceleri kapsamında genel bir biçimde ele almaya çalıştık.

3.1.Doğruluk

Ahlaki bir değer olarak doğruluk; “doğru olma durumu, doğru olana yakışır davranış” “dürüstlük”; “yalan, hile ve gösterişten uzak olma, samimilik”; “bir düşünce ve açıklamanın gerçek ve olgu ile uyumu” anlamlarında kullanılır (Hökelekli,2013, s.88). Bir erdem olarak doğruluk hayatın her alanında, bütün iş ve eylemlerde insandan beklenen ahlaki davranış biçimidir.

Erol Güngör doğruluğun ahlaklı olmanın sonucunda kişinin kazandığı bir nitelik olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte ahlak ve doğruluğun bütünleşmiş iki kavram olduğunu ifade etmektedir. “Ahlak ve doğruluk, bir bakıma aynı kavramlardır; fakat bu ikisini aynı görmek yüzünden yanıltığımız haller de olur: Dürüst bir davranışın arkasında her zaman kuvvetli bir ahlaki vicdan bulunduğunu zannederiz (Güngör, 1998, s.68). Demek ki her doğru davranış ahlaklı olmanın sonucu olmayabilir bazen kişi içinde bulunduğu anın ve ortamın şartlarından dolayı doğru olmak zorunda kalabilir. Mesela gösteriş maksadıyla veya koşullar imkan vermediği için doğru davranmak ahlaklı olmanın sonucu değildir.

Journal Of International Social Sciences Academic Researches Dergisi- C:4 |S:1 Yıl: 4- (2020|2)

Tutarlılık ahlaki eylemlerimiz için vazgeçilmezdir (Denizer ve diğerleri, 2018, s. 17). Erol Güngör de vicdanın davranışlarımız ve ahlak prensipleri arasında kurmuş olduğu tutarlılığı doğruluk olarak nitelendirmektedir. “Vicdanlı insan, kendi içinde kendi davranışlarını kontrol eden bir mekanizma kurmuştur; bu mekanizma gelişigüzel değil de sistemli olduğu için davranışlarda tutarlılık meydana gelir; aynı ahlak prensiplerini her zaman ve her yerde uygularız. Doğruluk bu prensiplerden şaşmamak demektir.” (Güngör, 1998, s.68). O halde vicdanlı olmak doğru olmanın ön koşulu haline gelmektedir.

İnsanın kendisiyle tutarlı kalabilmek için hatalı davranışını basit ve zararsız göstermek adına bahaneler uydurduğu durumlar görülür. Bu yolu tekrar tekrar kullandığında alışkanlık haline gelir ve doğru olma erdemi kaybedilir. Aynı şekilde doğruluğun karakter vasfı haline gelebilmesi de onu tekrar tekrar uygulamak ve taviz vermemekle mümkündür.

Erol Güngör ve Emin Işık birlikte yazdıkları ‘Ahlak II’ isimli lise ders kitabında doğruluğu şu şekilde tarif etmişlerdir: “Doğruluk denince insanın özünde, sözünde, işinde ve davranışlarında doğru olması anlaşılmalıdır. Ahlakın amacı, doğruluğu hareket ve davranış olarak ortaya koymak, onu alışkanlık haline getirmektir. İnsanı yücelten şey, doğruluğu ülkü edinen hayat tarzını benimseyip öyle yaşamasıdır.” (Güngör ve Işık, 1976, s.45) Doğruluk hayatın birçok noktasında olması gereken bir erdemdir. Yapılan işte, söylenen sözde doğruluğa uyulduğu takdirde diğer erdemler de beraberinde gelir. Bu sebeple ahlakın amaçlarından biri doğruluğu insanlarda alışkanlık halinde getirmektir.

Farklı anlamlarıyla ahlak ve bilimin sahasına giren doğruluk günlük hayatta en çok aranan erdemlerden biridir. Aynı zamanda ilahi bir emir olan doğruluk ahlak alimleri tarafından söylenen sözde, yapılan işte, ibadetlerde şart olarak görülmüştür. Erol Güngör genel olarak doğruluğu vicdan ile bağdaştırmış ve kuvvetli bir vicdanın insanı her koşulda doğru olmaya yönlendirdiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte doğruluğu alışkanlık haline getirip bir karakter özelliği edinmeyi ahlakın ve dinin ortak amacı olarak görmüştür.

3.2. Dayanışma

Dayanışma sözlükte “bir toplum veya grup içinde yer alan fertlerin kendi aralarında veya grupların birbirleriyle olan sosyal münasebetlerinde karşılıklı yardımlaşma, iş birliği ortak tavır ve müşterek faaliyete bağlı olarak gelişen sosyal bağlılık duygusu” (Seyyar, 2015, s.143) olarak tanımlanmaktadır.

Tesanüd kelimesiyle de ifade edilen dayanışma Diyanet Ansiklopedisi’nde “toplumu oluşturan bireylerin birbiriyle dayanışma ve yardımlaşma içinde olmasını, birbirine güç ve destek sağlamasını ifade eden ahlâk terimi” (Demir, 2011, s.526) şeklinde kullanılmaktadır.

Erol Güngör’e göre dayanışma ilkesinin temelinde, birlikte yaşamının neticesinde insanlar arasında oluşan sosyal bağ bulunmaktadır. “Hiç kimse hayatın bütün gereklerini tek başına karşılayamayacağı gibi, yalnız başına yaşaması da imkansızdır. Birlikte yaşanan bir hayat, onu yaşayanlara karşılıklı haklar ve sorumluluklar verir. Bu hak ve sorumluluklar çok defa kanunun yüklediği vazifeleri aşar, bir çevrenin insanları kendi aralarında belli bir münasebet şekli geliştirirler. Böylece hukuk terimi yazılı kanun ve nizamların dışında yeni mana kazanır.” (Güngör, 1998, s.112)

Düşünürümüz dayanışma ilkesini eşitlikle bağdaştırarak eşitliğin bir toplumda gerçekleşebilmesi için dayanışma değerine ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir “İnsan münasebetlerinde eşitlik idealinin bir başka yorumlanma ve gerçekleştirme şekli de dayanışmadır. Dayanışma bir bakıma insanların eşitliği gerçekleştirmek için birbirlerine yardım etmeleri demektir.” (Güngör, 1998, s.112) Dayanışma sayesinde zengin ile fakir, güçlü ile zayıf arasında az da olsa bir denge sağlanabilir. Daha doğru bir ifadeyle herhangi bir konuda yardıma ihtiyacı olana gereken yardım sağlandığında kişinin ihtiyacı giderilmiş ve diğer insanlarla aynı duruma gelmiş olur.

Dayanışma için yakınlık ve bir arada bulunmanın her zaman yeterli olmadığını belirten Güngör asıl olması gerekenin sosyal anlamda yakınlık olduğunu vurgular. Birbirine fiziki anlamda yakın yaşayan ancak dayanışma içinde olmayan insanlar olduğu gibi uzak yerlerde yaşadığı halde dayanışmayı sürdüren insanlar da vardır. O halde asıl mesele “birlik ve beraberlik” şuuruna sahip olmaktır (Güngör,1998).

Dayanışma için gerekenin fiziki yakınlıktan daha çok sosyal yakınlık olduğunu söyleyen Güngör daha sonra birlik ve beraberlik şuurunu nasıl oluşacağı sorusuna yönelmiştir. Ona göre insanların ortak değerleri ve ortak geçmişlerinin olması benzer duygulara sahip olmalarını sağlar. Bunun neticesinde birlik ve beraberlik ruhunun doğması kolay hale gelir. Ayrıca Güngör ahlakın sınırlarını bir nevi dayanışmanın sınırları olarak değerlendirmektedir (Güngör,1998). Birlik ve beraberlik şuruyla sağlanan dayanışma ülke genelinde uygulandığı zaman milli bir ahlak ilkesine dönüşmektedir.

Sosyal bağlılığın ve yakınlığın bir göstergesi olan dayanışma toplum olmanın ve bir arada yaşamının gereğidir. Kültürümüzde örneklerine sıkça rastlanan bu erdem birlik ve beraberlik ruhunu da içinde barındırır. Güngör dayanışma fikrinin insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olduğu ifade ettikten sonra bu erdemin manevi bağı olan insanlar arasında daha çok uygulanabileceğini söyler. O halde dayanışma diğer ahlaki ilkeler de olduğu gibi alışkanlık haline getirilmesi ve yaygınlaştırılması gereken toplumun düzenini ve birlik olmasını sağlayan önemli erdemlerden biridir.

3.3. Saygı

Saygı kavramı sözlükte “üstün oluşu, yaşı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla herhangi bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram ya da başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” (TDK, bkz. <https://sozluk.gov.tr/>) olarak tanımlanmaktadır. Saygı pratikte insana, hayvanlara, doğaya ve insanların emeğine, düşüncesine, haklarına bunun yanında insanın kendine saygı göstermesi olarak çeşitli şekillerde karşımıza çıkar.

Güngör ahlaki duyguların kaynağının hürmet yani saygı olduğunu ifade eder. “Varlığımızda ahlak duygularının uyanışı onunla başlar. İnsan ancak saygı duygusundan başlayarak ahlaklılığın gittikçe derinleşen şuurunu kazanabilir.” (Güngör, Işık, Erol ve Tekin; 1976, s.105) Saygı erdemi ahlaklı olmanın şuuruna erişmek için gereklidir. Saygı ile diğer ahlaki değerler insanda hayat bulur ve insan bu sayede ahlaklı olma bilincine ulaşabilir.

Bununla birlikte “Saygı bir değer vermenin ve üstün görmenin ifadesidir.” (Güngör vd., 1976, s.105) Bu çerçeveden bakıldığında saygı gösterdiğimiz herhangi birini ya da bir şeyi incitmekten çekiniriz. Kendimize, diğer insanlara ve canlılara verdiğimiz değeri onlara gösterdiğimiz saygı ile ortaya koyarız.

İnsanî duygular birbirleri ile ilişkisiz değil; birbirlerini doğurucu, birbirlerini besleyici ve geliştirici niteliktedir. Bu manada bir duygunun, bir değer gelişmesi diğer duygu ve değerleri de besleyici niteliktedir. Erol Güngör (2000, s.102) e göre “Çeşitli değer sahaları arasında bir ahenk bulunmaktadır. Böylece belirli bir davranış birden fazla değer sahası ile uyumlu bir münasebet içindedir.” Sevgi hürmeti besler, hürmetin insanda gelişimi ise diğer canlıların kıymetine olan inancı arttırarak merhameti doğurur.

Değer vermenin bir ifadesi olan saygı diğer ahlaki ilkelere de öncülük eder. Saygı duyulan şey her neyse diğer ahlaki ilkeler söz konusu olduğunda da aynı hassasiyet devam eder. “Başkalarının haklarına karşı saygı duygusu vicdanlardan silinmeye başlayınca her türlü adaletsizlik başlar. Saygısızlık eylem haline dönüştüğü, yani başkalarının haklarını kuvvet kullanarak çiğnendiği zaman biz buna zulüm adını veriyoruz.” (Güngör vd., 1976, s.92) Bir insanın ya da hayvanın hakkına saygısızlık, hakkın çiğnenmesi veya hak sahibine teslim edilmemesi anlamına gelir. Bununla birlikte haksızlık, zulüm diğer bir deyişle adaletsizlik baş gösterir.

Erol Güngör medeniyetin tanımını yaparken insani ilişkilerde olması gereken karşılıklı saygı ilkesine de değinmiştir. “Medeniyetin bir tarifi de insan münasebetlerinde yumuşaklık ve karşılıklı saygı, incelmış bir muaşeret, tavır ve hareketlerde zarafettir.” (Güngör, 1999, s.178) Anlaşıyor ki bir toplumda medeniyetten söz edebilmemiz için saygı değerinin de mevcut olması gerekmektedir.

Bir insana veya başka bir canlıya duyulan saygı aslında ona verdiğimiz değer ve ona karşı beslediğimiz sevgi duygusunun göstergesidir. Saygı duyulan şey ne olursa olsun ona karşı rahatsız edici ve ona zarar verici davranışlarda bulunmaktan kaçınılırız. Bu çerçeveden baktığımızda saygı diğer ahlaki değerleri de beraberinde getirir. Bir insanın haklarına ya da emeğine saygı duyduğumuz zaman ona haksızlık başka bir deyimle zulüm etmemiş oluruz. Bu açılardan Güngör saygı değerinin önemini ve hassasiyetinin bizlere bildirmiş bulunmaktadır.

SONUÇ

Erol Güngör çağdaş Türk düşünce tarihimizde ahlak, din, kültürel ve milli değerler gibi alanlarda önemli çalışmalar yapmış bir mütefekkirimizdir. Bu çalışmada ahlak düşüncesinin yapısı ve düşüncesine etki eden ahlaki ilkeleri felsefe düzleminde incelemeye çalıştık.

Güngör’ün eserlerinde görüldüğü üzere odak noktası toplumun ihtiyaçları ve sorunları olmuştur. Dönemin sorunlarına kayıtsız kalmayarak sorunların kaynağını değerlerin yitirilmesi olduğunu dile getirmiştir. Eserlerinde toplumun içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan nasıl kurtulacağını çeşitli şekillerde anlatmıştır. Ahlak kavramını derinlemesine ele alarak açıklamış, farklı açılardan incelemiştir. İnsanların ve toplumun sıkıntılı durumlardan kurtulmasının yolunun eğitim olduğunu hatta din ve ahlak eğitimi olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte kültürel ve milli değerlerin de tıpkı ahlaki değerler gibi gelecek nesillere aktarılmanın önemini ifade etmiştir.

Erol Güngör ahlak ile ilgili düşüncelerinin büyük bir bölümüne Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak adlı eserinde yer vermiştir. Güngör’ün ahlak düşüncesinin temelini oluşturan ahlaki ilkelerden birkaçını bu çalışmada incelemeye çalıştık. Çalışmamızda ele aldığımız kavramlar onun düşüncesinde yer alan değerlerin bir kısmını oluşturmaktadır. Doğruluk, dayanışma ve saygı; günlük hayatta sıkça ihtiyaç duyduğumuz ancak yaşadığımız dönemde mana boyutu eksilen ahlaki değerlerimizden bazılarıdır. Bu ahlaki ilkeler birbirinden bağımsız değildir, birbirlerine kaynaklık eder ve birbirlerini tamamlarlar niteliktedir. Bütün ahlaki ilkeler insanın daha mutlu ve toplumun daha yaşanabilir olmasını amaç edinmektedir.

Güngör doğruluk ilkesini davranışlarımızda göstermiş olduğumuz tutarlılık olarak ifade etmektedir. Ahlak prensiplerini vicdanımızın denetimi sayesinde her yerde ve her zaman uyguladığımızda tutarlı davranmış yani doğruluk ilkesine uygun davranmış oluruz. Ayrıca doğruluk insanın söylediği sözde, yaptığı işte ve davranışta olması gereken bir ilkedir. Alışkanlık haline getirilerek hayatımızın her noktasında karakter özelliği haline dönüşmelidir.

Dayanışma Erol Güngör’ün düşüncesinde birlikte yaşamanın bir getirisi olarak değerlendirilir. O dayanışma için insanlar arası sosyal yakınlık olması gerektiğini dile getirir. Bu nedenle dayanışma ortak değerlere ve manevi bağlara sahip insanlar arasında uygulanması daha kolay bir ilkedir. Toplumun birlik ve beraberlik şuurunu koruyan dayanışma ilkesi de diğer erdemler gibi alışkanlık haline getirilmesi ve yitirilmemesi gereken önemli erdemlerden biridir.

Erol Güngör’ün çeşitli yönleriyle üzerinde durduğu bir başka değer saygıdır. Güngör saygıyı diğer erdemlerin kaynağı olarak değerlendirmektedir. Ona göre değer vermenin bir ifadesi olan saygı olduğu zaman ahlaki değerler de beraberinde ortaya çıkar. Ayrıca ona göre saygı medeniyetin göstergelerinden biridir. İnsan

önce kendinden başlayarak diğer insanlara ve canlılara hatta diğer insanların emeklerine, düşüncelerine, inançlarına saygı duymalıdır.

Güngör'ün ahlak düşüncesini ortaya koyarken hem felsefe hem psikoloji hem de sosyoloji alanlarından yararlanarak dayanışma, doğruluk ve saygı değerlerini çoklu bir pencereden bakarak değerlendirmiştir. Bu açıdan kendinden önceki düşüncelerin üstüne çıkmış, onları kendi düşünceleri ile sentezleyerek kaleme almıştır. Dayanışma, doğruluk ve saygı ilkeleri onun düşüncesinde daha anlaşılır ve hayatın içinden olan sorunlarla ele alınmıştır.

Güngör'ün genellikle millet ve vatan üzerinde yaptığı çalışmalarında milli şuur ve vatanseverlik duygusunu ön plana çıkarmıştır. Bu duygu ve düşünceler onu ülkenin ve milletin benliğini koruyabilmesi, huzur ve refah seviyesinin yükselmesi için yapılması gerekenlere yönlendirmiştir. Bu sebeple insani ilişkilerde fazlaca ihtiyacımız olan dayanışma, saygı ve doğruluk değerleri onun düşüncesinde daha farklı bir konuma getirilmiştir. Bu düşünceler ışığında Erol Güngör'ün ahlak konusundaki değerlendirmelerinin ahlak felsefesi alanına büyük katkıları olduğunu görülmüştür. Toplumunu tanıyan bir düşünürün fikir dünyasını anlamaya çalışmak bir bakıma toplumun durumu hakkında bizlere bilgi verir ve yol gösterir.

KAYNAKÇA

- ÇAĞRICI, M. (1989). "Ahlak" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 2). İstanbul: TDV Yayınları.
- DEMİR, O. (2011). "Tesanüd" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 40). İstanbul: TDV Yayınları.
- DENİZER, N., BAYRAKDAR, N., SAYGILI, S., AVCI, M. (2018). *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla İnanç Eylem Tutarlılığı*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- ERDEM, H. (2015) *Ahlak Felsefesi* (8.baskı). Konya: Hü-Er Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1992) *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik* (7.baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1993) *İslam'ın Bugünkü Meseleleri* (9.baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1997) *Dünden Bugüne Tarih- Kültür- Milliyetçilik* (8. baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (3.baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (1999) *Türk Kültürü ve Milliyetçilik* (14.baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (3.baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GÜNGÖR, E., & IŞIK, E. (1976). *Ahlak Lise II*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- GÜNGÖR, E., IŞIK, E., EROL, Y., & TEKİN, A. (1976). *Ahlak Lise I*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- HÖKELEKLİ, H. (2013) *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi* (2.baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- SAYGILI, S., AVCI, M., BAYRAKDAR, N., DENİZER, N. (2018). *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Felsefenin Değeri*, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- SEYYAR, A. (2015). *Ahlak Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)* (2.baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- TDK "Saygı" Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> (29.11.2020)